

SVJETSKI JEVREJSKI KONGRES

Uz proslavu dvadesetpetogodišnjice rada 1936—1961.

Da bih bio posve slobodan u izražavanju svoje misli i s druge strane, da bih izbjegao optužbama ma koga i ma sa koje strane, želim da naglasim da ja u tom članku izražavam samo svoju ličnu misao. Niti sam ma sa koje strane instruisan kako da pišem, niti sam ja takvu instrukciju tražio; stoga se moje pisanje i ne smije da tumači tako kao da je imalo da izrazi pored moje misli još i onu koga drugog, a napose ne izdavača „Almanaha“. S druge strane, nisam izbjegavao poklapanje moje misli s onom koga drugog, međutim nije namjera tog članka da se takvo poklapanje istakne.

Ja sam se za gornju temu odlučio s obzirom na sticaj mnogih okolnosti, od kojih hoću da naglasim samo ovo: ja sam kao pravnik (i zahvalno se sjećam svog školovanja na Sveučilištu u Zagrebu) i kao Jevrejin posvetio naravno svu svoju pažnju pravnim problemima svog naroda, a iznosim svoja zapažanja pred širu publiku samo kada i ukoliko vjerujem da se radi o stvarima općeg interesa.

I

Na mom hronološkom spisku jevrejskih svjetskih organizacija, Svjetski jevrejski kongres (od sada pa nadalje citiran kraticom: SJK) dolazi na 50-to mjesto: za 76 godina, koliko je proteklo od osnutka prve jevrejske svjetske organizacije (Alliance Israélite Universelle, Paris, 1860), bilo je 49 organizacija međunarodnog karaktera — i ipak je bilo potrebe da se osnuje SJK! A kad se danas, u 25-godišnjoj retrospektivi posmatraju događaji tog perioda — i to je period među najtežim koje je čovječanstvo ikada prošlo, a s njime, i prvenstveno, i Jevrejstvo — ponovo cijeni rad SJK, vidi se da se njegov

osnivanje pokazalo opravdanim i sa jevrejskog i sa općeevjećanskog stanovišta.

Da budemo iskreni: misao da se osnuje organizacija tog tipa nije ni tada više bila nova, niti originalna; njena ideološka podloga zacijelo nije odmakla od onog što je Herzl tumačio četrdeset godina ranije — da je jedino organizovano Jevrejstvo u mogućnosti da brani svoje interese, i da osim Jevreja nitko ne brani jevrejske interese. Niti živote. No bila je i činjenica da jevrejski interesi nisu ni bili branjeni od strane svih Jevreja. Sve te okolnosti, žalosne do tada, postale su sudbonosne dolaskom Hitlera za vlast. Iz ove je svijesti nikao SJK.

Adolf Böhm, prvi historičar cionističkog pokreta i savremeni posmatrač postanka i socijalnog formiranja tog pokreta, vrlo je ispravno uočio da je cionizam reakcija na neuspjelu asimilaciju. Pobožni Jevreji, kojima je Jevrejstvo bila vjera, i kao vjera onkraj svake diskusije i sumnje, mogli su da imaju svoje razloge povratku u Zemlju Izrael (Erec Jisrael) — dakle isti cilj kao i cionizam — a da ne uzmu udjela u cionističkom pokretu ili ma kakvom svjetskom jevrejskom savezu. Kao posljedica toga imale su neke grane Jevrejstva svoje međunarodne organizacije — ali svjetsko Jevrejstvo, uključivši one koje je vjerovanje u mogućnosti i blagodeti asimilacije odvratilo od toga da se vežu uz cionizam ostalo je bez svoje organizacije. Ova filozofija ne-organizacije — a iza nje stajale su vrlo jake i polemičke struje i snažni „stečeni interesi”, ušla je u sudbonosnu krizu čim je nacizam počeo da napreduje. Za Hitlera Jevrejstvo nije bila filozofska, već rasna kategorija, no on je samo dotjerao do vrhunca nešto što se već odavno znalo — naime, da nije važno da li se Jevreji sami smatraju pripadnicima *jedne* zajednice (i u diskusiji o tome koje je prirode ta zajednica njeni su najbolji sinovi protratili dvije pune generacije), da je dovoljno da ih njihovi neprijatelji smatraju jednom zajednicom. Iako možda Jevreji i nemaju svi iste prijatelje, sigurno je da sve grupe Jevreja imaju iste neprijatelje. Štaviše, u pogledu Jevreja gubi svoju primjenjivost ona davnašnja politička mudrost da su „neprijatelji mojih neprijatelja moji prijatelji”.

S razloga koji su intimno vezani s britanskom politikom u Palestini, nije u taj čas dolaska Hitlera na vlast cionistička organizacija mogla da stavi u izgled neko riješenje i onima koji su se našli u toj krizi premda nisu ideološki došli u sukob sa filozofijom asimilacije, niti su bili ideološki spremni da uzmu na sebe tegobe cionizma u njegovom pionirskom periodu. Stvoren je vakuum političke i psihološke prirode, nasuprot kome su stajala ugroženja Jevreja u Srednjoj Evropi uopće i načelni postulat da Jevrejin, samo zato što je asimilacioni proces podbacio i što se on nije svjesno vratio u svoju zajednicu, ostane kao parija evropskog društva, bez prava i zaštite. U taj vakuum ušao je SJK, ponajprije kao borbena antinacistička organizacija, a zatim, u jednom ideološki mnogo složenijem sklopu, kao organizacija Jevrejstva koje je svjesno lišeno

potpore bilo vjerske bilo nacionalne definicije Jevrejstva. No treba da je posmatrač tog procesa prošao svu skalu jevrejskog stradanja i jevrejskog traženja jedne podesne političke filozofije pa da shvati moralnu veličinu tog pothvata koji počiva na ponosnoj afirmaciji nečega što svako i nadalje definiše kako hoće...

Činjenica je da su, dolaskom Hitlera na vlast, Jevreji Srednje Evrope našli realnu političku potporu samo kod Jevreja SAD. A činjenica je i to da su Jevreji bili od prvog početka najrealniji element u međunarodnoj povezanosti antinacističkog fronta. Štaviše, u usporedbi s drugim elementima međunarodne antinacističke akcije, jevrejske organizacije, ma kako slabog efekta i bile, pokazale su se najpostojanijim faktorom među svima koji su u tom pravcu djelovali. U doba kad su antinacistički elementi na Zapadu bili osuđeni na to da sputavaju sami sebe svojim osjećanjem nemoći da nadvladaju onaj društveni kružok Engleske koji se po mjestu svog sastajanja zove „Cliveden set”, i kojemu su pripadali svi najuplivniji engleski političari tih žalosnih godina, neke jevrejske grupe u SAD bile su jedine koje su shvatile da nešto treba uraditi, i koje su se smatrale dovoljno snažnim da to urade. Sudija Vrhovnog saveznog suda SAD, Louis Brandeis i rabin Stephen S. Wise — oprobani cionisti — bili su naznačajnije ličnosti tog kruga. Sredstvo borbe kojemu su se spremali pribjeći bio je bojkot njemačke robe, ali značajnije od toga bila je činjenica da je njihova politička moć da nešto urade postala onim čvrstim uporištem koje je potrebno svakoj grupi inicijatora, a pogotovo onima koji su pred sobom vidjeli zadatak da urade nešto za jednu zajednicu od blizu 16 milijuna duša — a u prilikama kad ni najveće zajednice, osim američanske, dakle poljska, sovjetska i rumunjska, niti najmoćnije u Evropi, dakle njemačka, francuska i engleska, nisu bile podesne za aktivni politički rad. Pored toga — a što ni najveći pesimisti nisu mogli da ocijene kao realnost SJK je pripreman kroz pune tri godine, i cigle tri godine kasnije sve su jevrejske grupe, osim baš američanske, smrtno pogođene izbijanjem rata u Evropi, a da i ne govorimo o tome da je politika „Münchena” primjenjivana na palestinu daleko pre izbijanja rata.

II

Završetak prvog svjetskog rata primorao je predstavnike svih jevrejskih grupa, i Srednje Evrope i savezničkih zemalja, da se sporazume o jednoj zajedničkoj političkoj akciji. Na taj način je u Parizu stvoreno jezgro jednog razvoja koji ćemo da prikazemo lakoničkim nizanjem hronoloških podataka:

1919. — Stvaranje Comité des Délégations Juives auprès de la Conférence de Paix,
1920. — Jevrejska svjetska konferencija za pomoć, Karlovy Vary,

- 1923. — Odluka Akcionog komiteta Cionističke organizacije za stvaranje „Jevrejske Agencije” putem organizovanog pristupanja necionističkih grupa,
- 1926. — Londonska konferencija za obnovu rada Komiteta jevrejskih delegacija,
- 1927. — Konferencija za prava jevrejskih manjina, Zürich,
- 1929. — Osnivanje Jevrejske agencije za Palestinu putem sporazuma Cionističke organizacije sa predstavnicima raznih necionističkih grupa, u Zürichu,
- 1931. — preliminarna konzultovanja dra Stephen Wise-a za stvaranje „SJK”, u Baselu,
- 1932. — I svjetska jevrejska konferencija, Ženeva,
- 1933. — II svjetska jevrejska konferencija, Ženeva,
- 1934. — III svjetska jevrejska konferencija, Ženeva,
- 1936. — Osnutak SJK, Ženeva,
- 1936. — Osnutak Joint Boycott Council against Nacism, New York.

Tri godine prošlo je u diplomatskoj i pravnoj borbi protiv nacizma, tri godine očajničke borbe za zbrinjavanje izbjeglica pred nacizmom, dok nije „gašenje svjetala u Evropi”, Hitlerovim napadajem na Poljsku (sa — tada — preko tri milijuna Jevreja) postavilo i SJK pred posve nove zadatke i probleme. I opet je grupa vodećih jevrejskih političara bila u položaju „negotiorum gestores”, kako ih je Herzl okarakterisao, no sa opterećenjem potpune neizvjesnosti stava koji će Sovjetski Savez — tada još ugovorno vezan uz Njemačku — nametnuti svojoj više milijunskoj grani Jevreja. Uz to su u ono doba još i SAD same bile zaostale u stavu „neutralnosti” i vjerovale da one time mogu više da urade za stvar Slobodnog Svijeta nego uzimanjem udjela u borbi samoj. K tome je pridolazilo i to da je americko Jevrejstvo imalo dugogodišnju praksu intenzivnog socijalnog rada za Jevreje u Istočnoj Evropi, ali izbjegavalo zauzimanje spoljnopolitičkih stavova — naprosto jer je ono samo bilo politički neopredjeljeno. Sve je to trebalo izmijeniti. *Koliko* je urađeno kazuju datumi dviju konferencija: cionističke konferencije Baltmore, 11. maja 1942. i konferencije SJK u Atlantic City, 26. novembra 1944. I opet bit će najjednostavnije da u kratkom hronološkom pregledu dademo najvažnije akcije SJK u to doba:

- 1940. — SJK osniva Komitet za pomoć jevrejskim ratnim stradalnicima (Relief Committee for Jewish War Victims) i uspostavlja vezu s raznim savezničkim vladama, uključiv izgnaničke vlade, u pitanjima zaštite Jevreja u njihovim zemljama; uspostavljen je kontakt sa šefom slobodnih francuskih snaga, generalom de Gaulle, i dobiveno je obećanje, u pismu upućenom SJK, da će sve mjere vlade u Vichy biti od njega stavljene van snage;

1941. — SJK obraća se na sovjetsku vladu u pitanjima emigracije poljskih Jevreja u Rusiji (i krajevima pripalim Sovjetskom Savezu pri raspadu Poljske, 1939) za Palestinu;
1942. — SJK traži od Konferencije savezničkih vlada u palati St. James u pitanjima njemačkih ratnih zločina da se i zločini nad Jevrejima izričito unesu u savezničko upozorenje Njemačkoj;
Ured SJK u Ženevi je prvi da dobije autentične vijesti o njemačkom programu Endlösung-a i da ga prenese savezničkim vladama i objavi u štampi;
1943. — SJK obraća se na anglo-američku konferenciju o izbjeglicama tražeći da se poduzmu odgovarajuće mjere za jevrejske izbjeglice (Anglo-American Refugee Conference in Bermuda);
SJK dobiva od Ministarstva financija SAD ovlaštenja za transfer iznosa potrebitih za svoje akcije u Evropi;
- 1944 — SJK uspjeva da dobije potporu predsjednika Roosevelta, kralja Švedske i predsjednika Međunarodnog komiteta za Crveni krst kod regenta Horthyja u pitanju obustave deportacija Jevreja;
Sazvana konferencija u Atlantic City (War Emergency Conference) za raspravu rješenja poslijeratnih problema Jevreja u Evropi.

SJK uzeo je učešća u raznim poslijeratnim diplomatskim i političkim akcijama, kao što su postupci protiv ratnih zločinaca, pripremanje mirovnih ugovora sa njemačkim satelitima — Italijom, Bugarskom, Rumunijom, Finskom i Mađarskom — u Parizu, 1947. U poslijeratnom periodu održana su dva organizaciona kongresa — 1948. u Montreux-u i 1959. u Stockholmu.

III

Jedna je od osnovnih tačaka u radu jedne nedržavne međunarodne organizacije njeno svojstvo i pravo da se sporazumjeva sa drugim međunarodno-pravnim jedinicama, a napose vladama. Značajno je da su u tom pogledu — bar sa jevrejskog stanovišta — najznačajnije godine ratnih previranja. I jasno zašto: pored sve svireposti i nečovječnosti svojih metoda, rat je prilika u kojoj svaka zaraćena stranka priprema onu poslijeratnu ravnotežu međunarodnih socijalnih odnosa u koju ima najviše povjerenja i od koje očekuje konsolidaciju međunarodnog mira i svog položaja u njemu. Ima država — i nije malen njihov broj — koje su uvidjele da i Jevrejstvo ima svoju funkciju u tom okviru — kao potraživalac ili kao doprinositelj toj ravnoteži. U tom pogledu se za prvog svjetskog rata pokazala spremnost cionističkog pokreta i njegova sposobnost

za međunarodnu saradnju te vrste: Balfourova deklaracija je plod takvog međunarodno-pravnog sporazumjevanja; pojava Comité des Délégations Juives pred mirovnom konferencijom 1919, je druga prilika iste prirode, a sporazumi vlade Ruske Sovjetske Federativne Republike sa nekim jevrejskim svjetskim organizacijama je treća prilika te vrste.

Nešto slično se desilo i za vrijeme drugog svjetskog rata. Opet, jevrejske organizacije imaju svoj udio u raznim vidovima rješavanja imovinsko-pravnih problema stvorenih povodom tog rata. Priprema tog rada izvršena je u okviru SJK još za vrijeme rata, preventivno pod rukovodstvom dra Nehemije Robinsona. Tako je u završni akt pariske konferencije o reparacijama koje terete Njemačku, ušao zasebni član — čl. 8 — koji predviđa reparacije u korist „žrtava koje nemaju kuda da se repatriraju” i u koji fond su ušle, pored ostalih stavaka, vrijednost „ne-monetarnog” zlata nadenog u Njemačkoj (a što je lijepi opis jedne nada sve žalosne stavke: zlato sakupljeno u logorima smrti od sitnog nakita nadenog na lješevima žrtava, od zlatnih zubi koji su im izbijeni, itd.) i imovina koja, položena u neutralnim zemljama, ostade bez nasljednika. Kratko vremena kasnije je Intergovernmental Committee on Refugees odredio da 95% ovih vrijednosti idu u korist Jevreja, a ispred njih da će da djeluju dvije organizacije, „Joint” i Jevrejska agencija. Naredni korak u tom pravcu učinio je SJK, organizirajući svoje učešće u međuvladinim reparacionim pregovorima Izraela i Zapadne Njemačke. Kako je poznato, ti su pregovori završeni sporazumom, potpisanim 10. septembra 1952. u Luxembourggu. Ugovor je sklop jednog međudržavnog ugovora i dvaju protokola, potpisanih od strane njemačke vlade i predstavnika „Conference on Jewish Material Claims against Germany”, predsjednika SJK — dra Nahuma Goldmanna. U rečenoj konferenciji predstavljene su 23 jevrejske organizacije, od kojih pet širokog međunarodnog djelokruga. Povodom tih ugovora znatno je proširen zapadnonjemački zakon o davanju individualnih obeštećenja za nedjela nacizma.

Nema sumnje da je to riješenje, zajedno sa konsolidacijom države Izrael (a obadve su mjere međusobno povezane) znatno doprinijelo konsolidaciji ostataka jevrejske zajednice u tom poslijeratnom periodu, a time i konsolidaciji međunarodne ravnoteže uopće. Čime nije rečeno da je Njemačka udovoljila svim svojim obavezama* niti da je njemački antisemitizam prestao — tek se desilo da su manji zločinci „pognjurili” a veći da su pravovremeno pobjegli u razne prekomorske zemlje: jedni, da druguju sa „poglavnikom” Pavelićem, a drugi da u raznim zemljama Bliskog Istoka nastave svoju žalosnu radotu. SJK bio je među najaktivnijim ustanovama koje su radile

* Ova se primjedba odnosi kako na teškoće na koje i u Zapadnoj Njemačkoj nailaze mnogi individualni predmeti, tako i na potpuno nerazumjevanje koje je Istočna Njemačka pokazala za te probleme. Pisac smatra da mu njegova savjest nalaže da bar toliko kaže o toj bolnoj temi.

na učvršćenju pravne odgovornosti tih zločinaca i kontroli sprovođenja krivičnih progona protiv takvih lica.

Jedino ograničenost prostora onemogućuje nam da uđemo u raspravljavanje drugih grana djelatnosti SJK u tom poslijeratnom periodu. Pored gore navedenih tema, SJK uzeo je udjela u stvari zabrane genocida („umorstva naroda“: sain izraz stvoren je od strane jednog pravnik-a-Jevrejina, dra Rafajla Lemkina), u stvari konsolidacije statusa izbjeglica, u stvari formulisanja Deklaracije prava čovjeka, izglasane od strane glavne skupštine Ujedinjenih nacija, u stvari raznih međudržavnih konvencija koje se pripremaju za sprovođenje te Deklaracije, u stvari suzbijanja diskriminacija na štetu manjina, i njihove zaštite, u stvari međunarodnog ovaploćenja slobode informacija — i tako dalje.

IV

Da bi se izbjeglo jednom dosta raširenom nesporazumu, treba naglasiti da SJK, kao ni ostale jevrejske međunarodne organizacije, nema nikakve administrativne ni guvernamentalne funkcije: te organizacije ne utvrđuju pravila kojih se treba držati ili naloge koje treba izvršivati, već se ograničuju na to da omoguće saradnju u pitanjima po kojima se članovi slažu da su međunarodnog karaktera (dakle koja su podjednako cilj svake od autonomnih organizacija začlanjenih u tom savezu organizacija — danas, u SJK, blizu 70 nacionalnih organizacija), a u slučaju neslaganja svojih članova, savez može da ide samo tako daleko da spriječi škodljivo uplitanje bilo jedne zajednice u autonomiju druge članice, bilo jedne članice u rad zajednice. U suštini, ova se djelatnost može najbolje da usporedi diplomatskim kontaktom članica jedne federacije, ili, tačnije, onih konfederativnih i diplomatskih zajednica koje danas postoje u znatnoj mjeri, bilo kao međudržavne organizacije bilo kao diplomatske grupacije, poput Commonwealtha, grupe „Brazzaville“, itd. Naravno, ako se uzme da se u slučaju Jevreja — i SJK — ne radi o jednoj pomoćnoj akciji spoljnopolitičke prirode, već o suštinskoj organizaciji jedinice same — naroda, koji zbog svoje raštrkanosti ne tvori jedno zatvoreno zasebno područje, koje se može teritorijalno da ograniči i odvoji od drugih zajednica iste vrste, kako bi svaka za sebe postigla isti efekat, tj. da odbrani svoju egzistenciju i da se organizuje u smislu svog zasebnog i nezavisnog ustava — vidjet će se specifičnost i teškoće jevrejskog organizacionog zadatka.

SJK je najobuhvatnija organizacija te vrste među Jevrejima. On povezuje blizu 70 teritorijalnih jedinica putem lokalnih i autonomnih organizacija u tim područjima, i uspostavlja vezu među njima samima, njih sa njegovim centrima (SJK podržava deset centralnih ureda — u New-Yorku, Londonu, Ženevi, Parizu, Jerušalajimu, Tel-Avivu, Buenos-Airesu, Rimu, Rio de Janeiru i Monte-

videu), te njih sa međunarodnim organizacijama, napose Ujedinjenim nacijama, UNESCO-m itd. SJK bio je prva jevrejska organizacija da dobije „savjetodavni status” s Ekonomskim i Socijalnim vijećem U.N. (čl. 71 Povelje U.N.), u kategoriji „B”. SJK povremeno interveniše protiv povreda prava pojedinih jevrejskih zajednica, jevrejskih javnih radnika, itd. SJK s uspjehom se protivio planovima reforme kalendara, pošto bi takva reforma povrijedila značenje što ga Biblija daje šabatu. SJK vodi akciju protiv ograničenja prava seobe Jevreja, napose iz Maroka. SJK preuzeo je zbrinjavanje jevrejskih izbjeglica iz Egipta, 1956, i interveniše protiv ekonomske agresije na Izrael, 1958. uspješno interveniše protiv ograničavanja rada jevrejskih ustanova u Tuniziji, 1960. energično ustaje protiv vala slikanja kukastih krsteva na javnim mjestima — i tako dalje.

Svoju nepodesnost za provođenje administrativnih i egzekutivnih zadataka uspio je SJK da prebrodi stvaranjem daljih konfederativnih i diplomatskih aranžmana s drugim organizacijama, koje, sa svoje strane, raspolazu odgovarajućim ustanovama. Već smo napomenuli Claims Conference, osnovanu 1951. za jednu specifičnu i povremenu funkciju. God. 1958. stvorena je druga okvirna ustanova — „COJO”: Conference of Jewish Organizations, koja grupiše deset organizacija, osim SJK samog i Jevrejske agencije (koja ima status posmatrača); značajno je da toj Konferenciji ne pripadaju jevrejske političke partije, s jedne strane, ali ni međunarodne organizacije egzekutivnog karaktera na polju socijalne politike, migracija, itd. (što samo dokazuje da bi bilo u interesu efektivnog rada da se stvori neka efikasno reprezentativna međunarodna konfederacija sposobna za provođenje jedne realne socijalne politike). Pri tome se, takoreći, podrazumijeva da nema problema finansijske prirode — što se objašnjava vodećom ulogom što ju SJK ima u Claims Conference, no nije teško predvidjeti da će se to stanje uskoro bitno izmijeniti.

S druge strane, SJK raspolaze jednim oruđem međunarodne politike kakvog nema ni jedna druga svjetska jevrejska organizacija — naučnim institutom visokog međunarodnog ranga: Institute of Jewish Affairs, u New-Yorku. Moglo bi se dodati da bi taj Institut mogao mnogo da unapredi zastupanje jevrejskih interesa ako bi se zainteresovao za sociologiju, pravni status i pravnu zaštitu i drugih „raštrkanih zajednica”, manjina i nedržavnih međunarodnih organizacija, jer, kako je Stephen Wise u svoju autobiografiju ispravno upleo citat iz jednog govora Abrahama Lincolna „tačno je, držanje robova je lokalna stvar, ali Sloboda je opća stvar”.